

OSVRTI

SLAVIA 71-74 (2002.-2005.)

Od svezaka ovih godišta *Slavije* našu osobitu pažnju privlači jubilarni dvobroj 74. godišta u kojemu se nalaze prilozi iz područja paleoslavistike i etimologije posvećeni životnomu jubileju L. Pacnerove i Z. Ribarove na koje ćemo se potanje osvrnuti.

Od drugih brojeva navedenih godišta skrećemo pažnju na prvi svezak 72. godišta (2003.) u kojemu su pod naslovom *Murkova epoha slovanske filologije* objavljeni prilozi s međunarodnoga simpozija *Matija Murko – osobnost a dílo* organizirana povodom obilježavanja desetogodišnjice obnovljena Slavenskoga instituta AV ČR i pedesete godišnjice smrti njegova drugoga predsjednika, Matije Murka. Sastavni dio monotematskog broja predstavlja i *Výběrová bibliografie Matiji Murka* (124-168) koju su priredili A. BEČKA i A. ZELENKOVÁ i koja osim Murkovih djela sadrži i priloge o M. Murku i zbornike priređene u njegovu čast.

U 72. i 74. godištu (2003., 2005.) nalaze se novi nastavci natuknica iz rukopisnoga *Etimološkog rječnika slavenskih jezika* (usp. *Slavia* 59, 271-273) koje na stranicama *Slavije* objavljuju suradnici Etimološkoga odjela AV ČR u Brnu pod naslovom *Z materiálů Etymologického slovníku slovanských jazyků*. Dosada je izišlo pet nastavaka (*Slavia* 59, 60, 63, 66, 70, usp. naše bilješke na stranicama *Slova* 41-43, 44-46, 50, 52-53).

U 4. svesku 72. godišta autorice VĚRA ČAPKOVÁ, EVA HAVLOVÁ, ILONA JANÝŠKOVÁ, ŽOFIE ŠARAPATKOVÁ, PAVLA VALČÁKOVÁ obrađuju natuknice *oko*, *okъno*, *ološ*, *olovirъ*, *olovo*, *oluch*, *oluja* (409-420).

U 1. svesku 74. godišta nalaze se natuknice *orati*, *orěchъ*, *oriz*, *or-zsolъ*, *oskranъ* (77-87), koje su obradili autori EVA HAVLOVÁ, ILONA JANÝŠKOVÁ, ŽOFIE ŠARAPATKOVÁ, VLADIMÍR ŠAUR, PAVLA VALČÁKOVÁ.

CYRILLOMETHODIANA 2005
AD HONOREM ZDEŇKA RIBAROVA
ET LUDMILA PACNEROVÁ

(SLAVIA 74, 2005., 2-3)

VLADIMÍR VAVŘÍNEK, Učil se svatý Cyril na Krymu latinsky? 141-148. Autor se zadržava na poznatome mjestu iz ŽK u kojemu se govori o Konstantinovu hersonskom pronalasku evanđelja i psaltira pisanih »ruskim« slovim. Pri interpretaciji ovoga mjesta iznesene su najrazličitije pretpostavke od kojih je danas najproširenija ona prema kojoj je Konstantin pronašao tekst pisan »surbskymi pisъmeny«, tj. sirskom abecedom. Predmetom autorove polemike najnovija je pretpostavka J. Vintra koji smatra da je u prvotnome tekstu stajalo »rumbskymi« sa značenjem »latinični, latinski«. Autorov je zaključak da nova hipoteza spada među one s najmanjom vjerojatnošću, za što navodi adekvatnu argumentaciju, prije svega činjenicu da se u tekstu ovaj korijen uvijek rabi u liku *rim-*, a pridjev nikada nema značenje »latinski, latinični«. Moguće je da je prvotno čitanje bilo upravo ono koje je najbolje potvrđeno u rukopisnoj tradiciji, tj. pridjev »rusьkymi«. Njegova uporaba odgovara predmetu hersonskih pregovora čiji je cilj bio dogovoriti s Hazarima zajedničku obranu protiv ruskih napada, te je pisac teksta mogao imati na umu normanske Ruse (*Rhôs*). Cijeli pak pasus o trima jezicima koja je Konstantin svladao u Hersonu treba tumačiti kao hagio-

grafski topos koji je u skladu s apologetskom tendencijom *Života sv. Ćirila*.

EVA PALLASOVÁ, Staroslovenské infinitivní konstrukce s a *ИМѢТИ* **a** *ХОТѢТИ*, 149-156. Autorica se osvrće na uzajamni odnos modalnoga i futurskoga značenja u infinitivnim konstrukcijama s glagolima *ИМѢТИ* i *ХОТѢТИ* u staroslavenskim kanonskim tekstovima i u *Žitjima Konstantina-Ćirila i Metodija*. Ovaj materijal omogućuje praćenje oblikovanja slavenskih modalnih sredstava i važan je i za praćenje procesa gramatikalizacije. U tu su svrhu izneseni tipični konteksti s ovim glagolima koji ilustriraju prisutnost raznih modalnih i temporalnih nijansi i njihovu tijesnu povezanost. Slažući se sa starijim interpretacijama (Pacnerová, Birnbaum, Křížková) autorica ističe da je važan poticaj za formiranje futurskog značenja potekao od uporabe ovih glagola u iskazima koji govore o radnjama čije ostvarenje je očekivano ili predvidljivo, te na taj način suodnose sadašnjost s budućnošću na temelju modalnog značenja predodređenosti i nakane.

EMILIE BLÁHOVÁ, K překladu řeckých infinitivních konstrukcí v Grigorovičově parimejniku, 157-166. Predmet autoričina interesa predstavlja način prijevoda infinitivnih konstrukcija u *Grigorovičevu parimejniku* u usporedbi s prijevodom istih konstrukcija u drugim biblijskim tekstovima, tj. u evanđelju, psaltiru i apostolu. S tim ciljem analizira sve načine prijevoda

raznih tipova grčkih infinitiva koji se nalaze u parimejnome tekstu i otkriva njegove karakteristične osobitosti koje se slažu s najstarijim staroslavenskim prijevodima nastalima u Moravskoj. Usporedba prevoditeljskih postupaka pokazuje da se parimejnik po načinu prijevoda razlikuje od staroslavenskih evanđelja, dok veću bliskost iskazuje s psaltinom i apostolom. Osobito su uočljivi načini prijevoda grčkoga infinitiva s članom i napose konstrukcija *взнесе да* s infinitivom za grčku konstrukciju *ἐν τῷ* s infinitivom. Ova je konstrukcija tipična za najstarije staroslavenske prijevode. Zaključci o prisutnosti sintaktičkih osobina koje mogu prijevod parimejnika povezati s velikomoravskom prevodilačkom školom u skladu su s komparativnom analizom parimejnoga leksika.

VÁCLAV KONZAL, *Latinské gerundium a gerundivum v staroslověnském překladu (Responze latinské syntaxe v českocírkevně-slovanských památkách II.)*, 167-190. Ovaj se prilog nadovezuje na prethodnu autorovu studiju s istim podnaslovom u kojoj je obradio načine prijevoda latinskoga participa futura (*Slavia* 63, 1994.) u češko-crkvenoslavenskim spomenicima. Ovom prigodom usmjerava pažnju na latinski gerund i gerundiv. Analiza se zasniva na bogatu materijalu ekscerpiranu na prvome mjestu iz najvećega češkocrkvenoslavenskoga teksta *Besjeda na evanđelja pape Grgura Velikoga* i dopunjenom ekscerprijom iz drugih češkocrkvenoslavenskih tekstova prevedenih s la-

tinskoga. Cijeli bogati materijal pomno je klasificiran s obzirom na značenja latinskih oblika i odgovarajućih slavenskih konstrukcija koje se pri njihovu prijevodu rabe. To su na prvome mjestu glagolske i radne imenice, participi, infinitivi i druge konstrukcije. Autor zaključuje da su slavenski prevoditelji većinom dobro vladali latinskim jezikom predložaka, te su bili u stanju pri njihovu prijevodu odabrati odgovarajuće slavenske konstrukcije. Zanimljivo je da u prijevodima nalaze adekvatni odraz i povijesne promjene latinskog gerundiva među koje spada slabljenje njegova voluntativnoga modaliteta i shvaćanje participa sa značenjem nužnosti kao pridjeva. Iako su uglavnom uspješni, opisani prevoditeljski postupci trajnije ne obogaćuju crkvenoslavensku sintaksu. O eventualnoj njihovoj gramatikalizaciji ne može biti govora, iako se u pojedinim slučajevima, napose pri prijevodu gerundnih konstrukcija, mogu takve nagovijesti naslutiti.

АЛЕКСАНДРА ЃУРКОВА, *Адверсативните независноложени реченици во македонските средновековни ракописи*, 191-203. Autorica analizira uporabu suprotnih veznika u makedonskim crkvenoslavenski tekstovima ekscerpiranima za *Rječnik crkvenoslavenskoga jezika makedonske redakcije*. Utvrđene pojave uspoređuje s kasnijim razvojem na makedonskom tlu služeći se odabranim tekstovima iz 18. i 19. stoljeća u kojima je, uz crkvenoslavenske elemente, jasno za-

stupljen narodni govor. Na kraju se osvrće i na stanje u suvremenome makedonskom jeziku. Pojedina sredstva raščlanjena su prema odnosima među nezavisnim rečenicama. Jezgru suprotnih rečenica svakako predstavljaju one koje izražavaju odnos suprotstavljanja u kojima se rabe sva vezna sredstva poznata i u starijim staroslavenskim i crkvenoslavenskim tekstovima, a na prvome mjestu *нъ/нѣ*, zatim *а* i rjeđe *обауѣ*. Potvrđena je i partikula-veznik *же*, najčešće za izražavanje odnosa supostavljanja. Od ovih sredstava izrazit kontinuitet u suvremenome makedonskom jeziku ima osnovni suprotni veznik *no*, kao i veznik *a*. Noviji suprotni veznici *tuku* (< *tolku*), *ami* (iz grčkoga), *ama* (iz turskoga), javljaju se tek u kasnijim makedonskim tekstovima iz 18. i 19. stoljeća, a posljednja dva imaju danas razgovorni karakter.

АНА ПИЧХАДЗЕ, К вопросу о взаимоотношении перикопных и дополнительных частей славянского перевода Евангелия, 205-211. Prevoditeljski principi i postupci karakteristični za pojedine škole ili prevoditelje odavna predstavljaju jednu od središnjih tema paleoslavistike koja je tijesno povezana s pitanjem rekonstrukcije ćirilometodijevskog opusa i postupnosti njegova formiranja. U tom okviru utvrđene su poznate razlike među kratkoaprakosnim i kompletnim dijelovima evanđelja razgledane u brojnim radovima. Pregled grčko-staroslavenskih paralela karakterističnih za kompletorne dijelove evan-

đelja donosi već Vondrak (1925). Potpuna grčko-staroslavenska konkordanca sa staroslavenskim evanđeljima, izdana 1995. godine omogućuje dopunu starijih radova i provjeru, u novom svjetlu, hipoteze o prvotnosti prijevoda kratkoga aprakosa i sekundarnosti pojave četvoroevanđelja. S tim ciljem autorica analizira odabrane grčko-staroslavenske paralele na kojima je moguće prikazati razlike u prijevodu izbornih i dopunskih dijelova evanđelja. Analiza leksičkih razlika karakterističnih za dopunski tekst vodi k zaključku da pretpostavka o njegovu moravskom podrijetlu nije lingvistički opravdana. Naime, među specifičnim riječima dopunskoga teksta ne nalazi se nijedan moravizam, naprotiv sve su te riječi potvrđene u tekstovima povezanim s preslavskom školom. Svi moravizmi, uključujući i razmjerno nove posuđenice germanskoga podrijetla (*скълабъ* i dr.) nalaze se samo u izbornim čitanjima. Na pitanje o načinu postanka staroslavenskoga prijevoda evanđelja, autorica odgovara dvjema mogućnostima. Ako prihvatimo da je prvotnim bio prijevod punog četvoroevanđelja, njegovi su kratkoaprakosni dijelovi bili redigirani pri sastavljanju izbornog teksta, te možemo ova mjesta u tetrima smatrati najbližima prvotnu prijevod. Ako smatramo prvotnim prijevod aprakosa, moramo dopustiti da je s prijevodom paralelna i redakcija dopunskih dijelova cijeloga teksta.

CATHERINE MACROBERT, The compilatory Church Slavonic catena on the Psalms in three East

Slavonic manuscripts of the fifteenth and sixteenth centuries, 213-238. Autorica skreće pažnju na dosada nepoznatu verziju komentiranih psaltira za koju pretpostavlja da se pojavila u istočnoslavenskim kulturnim centrima krajem 14. stoljeća. Njezina se analiza temelji na trima rukopisima u kojima otkriva prisutnost istog specifičnog tipa komentara, iako u psaltirnom tekstu postoje brojna varijantna čitanja. Radi se o jednom rukopisu (*MS 15231*) povijesnoga muzeja u Jaroslavlju, zatim o rukopisu *MS 96* iz *Barsovljeve zbirke* povijesnoga muzeja u Moskvi, oboma iz početka 15. stoljeća, te o rukopisu *MS 1250* Saratovske sveučilišne knjižnice iz 16. stoljeća. Utvrđuje da se tumačenja temelje na pseudoatanasijevu komentaru (odnosno komentaru Hesihija Jeruzalemskoga), međutim sadrže njegovu prerađenu radikalno skraćenu verziju u kojoj se mjestimice otkriva utjecaj Teodoretova komentara. Konkretniji uvid u tekstove pruža prilog u kojemu autorica objavljuje Ps 118 po najpotpunijem rukopisu iz Jaroslavlja s varijantama iz drugih dvaju psaltira, te *Genadijeve biblije*.

КАТИЦА ТРАЈКОВА, *Лексичките слоеви во Станиславовиот пролог*, 239-244. U svome prilogu autorica iznosi rezultate analize leksičkih osobitosti *Stanislavova prologa*, rukopisa koji je prepisao pisac Stanislav 1330. godine u sjevernomakedonskom Lesnovskom samostanu. U jeziku teksta na svim se razinama otkrivaju potvrde njegove

višeslojne strukture u kojoj se ukštavaju tradicionalni elementi s novijim razvojnim pojavama makedonske crkvenoslavenske pismenosti, a vidljivi su i srpski i ruski utjecaji. Njegov leksik sadrži brojne, uglavnom žanrovski uvjetovane, specifičnosti. Autorica se osvrće na rjeđe lekseme ovoga tipa koji pripadaju raznim leksičkim slojevima, a u rječnicima Miklošiča i Sreznjevskoga dokumentirani su uglavnom iz prologa, kao нр. глазатъ, крзмилище, нежитовица, опанзи, попрѣга, прѣкзлажа, стрѣблъ, трѣсина i др. *Stanislavov prolog* obogaćuje naše spoznaje o leksičkom bogatstvu crkvenoslavenskoga jezika i o pojedinim leksemima koji su za sada poznati samo po ovome tekstu (користица, сара, трѣгоръ i др.).

НАТАЛИЈА АНДРИЈЕВСКА, *Од проблематиката на калкираните грчки модели во црковнословенскиот јазик*, 245-250. Predmetom analize su načini prijevoda grčkih konstrukcija s privativnim alfa u makedonskim crkvenoslavenskim tekstovima od 12. do 16. stoljeća. Prikazana su tri modela prijevoda koji omogućavaju izražavanje značenja grčke konstrukcije (pokraj nijekanja osobito lišavanja, odsutnost, nepostojanje) za koje nije postojao specijalizirani slavenski model. Dok su izvedenice s niječnom partikulom i prefiksom не- u slavenskom tvorbenom sistemu sasvim uobičajene, uporaba prijedloga i prefiksa без koji sudjeluje u sintaktičkom i tvorbenom načinu potaknuta je sa strane grčkog mode-

la. Novijeg je podrijetla složeni prefiks $\text{ове}z-$, upotrebljen u makedonskom prijevodu Damaskina iz 16. stoljeća. Široko je zastupljen i semantički način prijevoda koji se sastoji u uporabi riječi koja je po svome značenju oprečna semantici grčke osnovnice. Svi se ovi načini nadovezuju na starije stanje dokumentirano u staroslavenskim tekstovima. Izlaganje je ilustrirano primjerom raznih načina prijevoda grčkog pridjeva $\alpha\tau\mu\omicron\varsigma$ i od njega izvedene imenice $\alpha\tau\mu\acute{\iota}\alpha$ i glagola $\alpha\tau\mu\acute{\alpha}\zeta\epsilon\iota\nu$.

ВАЛЕРИЯ ЕФИМОВА, К вопросу о лексическом выражении отрицания в старославянском языке, 251-264. Autorica prezentira detaljnu analizu konkurencije dvaju načina izražavanja leksičkoga nijekanja, pomoću predmeta *ne-* i *bez-* u staroslavenskom jeziku. Posebna je pažnja usmjerena na stanje u najstarijim ćirilometodijevskim prijevodima *Evandjelja* i *Psaltira* i na razlike koje se u ovom području javljaju u novijim prijevodima. Npr. već u jeziku *Suprasalskoga zbornika* očituje se dominacija prefiksarno-sufiksalnog načina tvorbe $\text{bez-} + \text{-ьнз}$ koji postaje vrlo plodan u kasnijem razvoju. Stariji leksički sloj izdvaja se i u okviru tvorenic s prefiksom не- . Leksičko izražavanje nijekanja poznato je u praslavenskome jeziku i svakako je bilo prisutno i u narodnoj osnovici staroslavenskoga jezika. Tijekom izgrađivanja specifičnih književnih sredstava jezika slavenske pismenosti ovaj je način zabilježio novi razvoj i široku uporabu. Značajnu ulogu

u ovome razvoju imao je grčki jezik originala čiji utjecaj dolazi do izražaja ne samo u kalkiranju grčkih struktura već i u potonjem razvoju iskonski slavenskih tvorbenih modela.

ZOE HAUPTOVÁ, Staroslověnské a církevněslověnské termíny pro eucharistii, 265-270. Starija staroslavenska i novija crkvenoslavenska tradicija sadrži bogati repertoar termina za euharistiju. Materijalnu bazu priloga predstavljaju tekstovi obrađeni u *Rječniku staroslavenskoga jezika* kao i hrvatskoglagoljski tekstovi ekscerpirani za *Rječnik crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije*. Najstariji termin взсѣдз smatra se starogornjonjemačkom posudenicom i povezuje se s pretćirilometodijevskom misionarskom djelatnošću. U hrvatskim je zemljama ovaj termin bio poznat ali je uskoro zamijenjen terminom moravsko-panonskoga podrijetla брашь-ньце koji se rabi uz brojne druge termine. Termini комзканине , комзкати vjerojatno su se pojavili u Makedoniji i njihovo se podrijetlo najbolje objašnjava povezivanjem s balkanskim latinskim. Iz južnoslavenskih predjela preneseni su i u Rusiju. Grecizam просфора poznat je u slavenskim pravoslavnim zemljama i danas, ali je ranije mogao ponekad imati širi areal uporabe i na zapadu, napose u vezi s liturgijom istočnog obreda koja je potvrđena još u 11. stoljeću u Sazavskome samostanu. Novijega su podrijetla termini приушенине , приушати са koji su se proširili u svim pravoslavnim sla-

venskim crkvama i odatle su vjerojatno prodrli i u katoličku Hrvatsku, dok su u zapadoslavenskim zemljama koje su prekinule vezu s crkvenoslavenskom tradicijom uvedeni novi termini.

ŽOFIE ŠARAPATKOVÁ, Církevněslovanské ryždь a české ryzí, 271-273. Današnje značenje pridjeva *ryzí* u češkome (i slovačkome) jeziku »čist, bez primjesa« (najčešće o zlatu) novijega je podrijetla. Izvorno i općeslavensko značenje »riď, crvenosmedь« potvrđeno je u crkvenoslavenskom pridjevu *ryždь* kao i u drugim slavenskim jezicima. Nalazilo se i u staročeškome jeziku, iako se u njemu novo značenje proširilo vrlo rano, što potvrđuje kartoteka *Staročeškoga rječnika* u kojoj su dokumentirana oba značenja: općeslavensko i novije, specifično češko i slovačko. Autorica zastupa mišljenje da je novo značenje kalkirano iz srednjelatinskoga *aurum obrissum* koje je u narodnoj etimologiji povezano s lat. *russus* »crven«.

PAVLA VALČÁKOVÁ, Církevněslovanské саны 'drak', 275-278. Ova riječ zapadoslavenskoga podrijetla ima kontinuitet u staro- i novočeškom jeziku (*saň = zmaj*), a u folkloru simbolizira zlo. U pismenu je uporabu prvi put uvedena u Velikoj Moravskoj pri prijevodu starozavjetnih parimejnih čitanja. Ovaj se leksem nalazi u kontekstu iz Is 27:1 (НА ЗМІѢ НА САНЪ БѢГАѢЩА НА САНЪ ЛКАВКА Grig) gdje je bilo potrebno prevesti apozicijsku svezu δράκων ὄφις za što su prevoditelj stajale na

raspolaganju nedovoljno jasno razlikovane imenice змии, змиѡ. Ujedno je trebalo izraziti negativno značenje koje se odnosi na princip zla, odnosno Sotonu, đavla koji je u *Bibliji* simboliziran raznim nazivima za *zmiju, zmaja*. Za tu je svrhu prevoditelj posegnuo za jednim od postojećih izraza s ovim značenjem: *sotona/satana*. Kako se radilo o tabu izrazu iz područja demonologije, bilo je potrebno riječ adaptirati, pri čemu je primijenjen jedan od poznatih postupaka – skraćivanje. Na taj se način objašnjava i etimologija riječi саны koju starije nedovoljno uvjerljive etimologije smatraju nejasnom.

ILONA JANYŠKOVÁ, 'Porodní bába' ve staroslověnině a v ostatních slovanských jazycích, 279-284. Naziv za babicu potvrđen je tek u crkvenoslavenskim izvorima, najstarija potvrda nalazi se u *Grigorovičevu parimejniku* iz prijelaza 12. i 13. st. (БАБА Ex 1:19). Leksem *baba* u značenju »*babica, primalja*« poznaju svi slavenski jezici. U svome prilogu autorica prvo objašnjava semantički razvoj riječi od značenja »*stara žena*« prema »*babica, primalja*« prije svega u slavenskim jezicima, ali osvrće se i na analogni semantički razvoj u nekim neslavenskim jezicima (grčki, njemački). Navodi i druge lekseme iz slavenskih jezika u kojima je prisutno ovo specijalno značenje (stč. *povjjačka, strus. приемная бабка, pol. położna, sloven. všegarica* i dr.) i etimološki ih objašnjava. Analizirani jezični materijal pomaže približiti ulogu i značenje institucije

»babica« kod Slavena i njezinu povezanost ne samo s pomaganjem kod porođaja, nego i s raznim ritualno-magičnim obredima.

MILADA HOMOLKOVÁ, Padesátník ze staročeského hlaholského Comestora, 285-291. U staročeskom glagoljskom *Comestoru* koji je dostupan u izdanju L. Pacnerove (2002.) zastupljen je emauski prijevod u kojemu je sačuvana izvornija verzija teksta od najstarijega latiničnoga prijevoda u rukopisu Cerronija. To pokazuju i leksičke varijante od kojih autoričinu pažnju privlači riječ *padesátník* koja se nalazi na mjestu gdje se tumače zbivanja opisana u 4Rg 15 i odnosi se na proroka Abdiju. U Cerronijevu tekstu stoji sekundarno čitanje »*padesát let v stáři*« koje, međutim, nije sinonimno s prvotnom varijantom glagoljskoga teksta. Po svome značenju *padesátník* točno odgovara lat. *quinquagenarius*. Uz to, značenje činitelja radnje kod ove imenice u potpunosti je suglasnosti sa stanjem u staročeskomu jeziku. Novočeško značenje nositelja osobine (osoba stara pedeset godina) kasnijega je podrijetla.

EVA HAVLOVÁ, Rosa v českých názvech rostlin, 293-297. Od bogata materijala koji pružaju slavenski botanički nazivi u kojima se nalazi imenica *rosa* ili njezine izvedenice, autorica odabire češke stručne i narodne nazive s njihovim paralelama iz slavenskih i nekih neslavenskih jezika. To su: *rosnatka* (*drosera*), *rosička* (*digitaria*) i češki

narodni nazivi *rosička*, *rosnička*, *bílá rosička* koji svi označavaju biljku sa stručnim nazivom *kontryhel* (*alchemilla*). Svoju pažnju usmjerava na njihovu semantičku motivaciju.

HELENA KARLÍKOVÁ, Jedno staročeské hapax legomenon, 299-302, obrađuje staročesku riječ - *pastovati* *sě* potvrđenu u obliku (*v*)*pastováchu* *sě* u *Hradečkom rukopisu* iz 2. pol. 14. st. Čitanje prefiksa je nesigurno jer je rukopis na tome mjestu oštećen a ni kontekst jasno ne dokumentira značenje. Autorica zaključuje da se radi o denominativnome glagolu bez prefiksa, dakle »*pastovati*«, najvjerojatnije sa značenjem »*brinuti se*« kojemu je refleksivni formant dodan *ad hoc* po ugledu na istoznačni glagol »*starati se*«. Osnovnicom mogla je biti ili radna imenica »*pastь*« koja u staročeskom jeziku nije potvrđena, ili pak dobro potvrđena imenica *pastva*. U drugome slučaju glagol treba rekonstruirati u obliku: *pastvovati* *sě*.

JOSEF BARTOŇ, Podzelená: pozoruhodný lexém z prostředí českožidovské komunity, 303-312. Autor analizira pojavu, motivaciju, tvorbu i proširenost leksema *podzelená* koji se ubraja u specifična, danas već zaboravljena, leksička sredstva koja je u svome jeziku koristila češka židovska zajednica i koja su u češki prodrli iz židovskoga sociolekta. Radi se o starijem češkome terminu koji se rabio za označavanje židovskoga blagdana *Sukot*, tj. *Svečanost sjenica*. Krov sjenice koja se tom prilikom postavljala, bio je nači-

njen od zelenih grana, što je važno za objašnjenje motivacije termina koji se naslanja na ustaljenu eliptičnu svezu *pod zelenou* poznatu i u nespecijaliziranu značenju (u otvorenoj prirodi). Imenica *podzelená* sa značenjem *sukot*, zabilježena je u Kottovu *Češko-njemačkome rječniku* (1878-1906), rabila se u židovskim publikacijama, npr. kalendarima, do okupacije, dok je u poslijeratnim izdanjima definitivno zamijenjena hebraizmom *sukot*.

JOHANNES REINHART, Výklad desatera Tomáše ze Štítneho v starochorvatské literatuře (Berčić Frag. č. II/16r), 313-327. Pojava niza prijevoda sa češkoga jezika u staroj hrvatskoj književnosti povezana je s djelatnošću hrvatskih glagoljaša u praškom Emauskom samostanu. Iako su tada bila prevedena sva znatnija djela češke književnosti 14. vijeka, među njima dosada nisu bili otkriveni prijevodi djela Tomaša Štítnoga. Tek je izdanje svih odlomaka *Berčićeve zbirke* koja se čuva u ruskoj Narodnoj knjižnici u Petrogradu (Vjalova 2000), omogućilo korigirati ova starija uvjerenja i ujedno je proširilo naše spoznaje o repertoaru starohrvatskih prijevoda s češkoga, jer se u zbirci nalaze i drugi fragmenti dosada nepoznatih prijevoda. Autor donosi analizu sačuvanoga odlomka *Tumačenja Dekaloga* autora Tomaša Štítnoga, prilaže tekst i index verborum. Pitanje, je li djelo Tomaša Štítnoga u kojemu se *Tumačenje Dekaloga* nalazi (*Knížky šestery o obecných věcech křesťanských*), bilo prevedeno u cjelini ili

samo njegovi odabrani dijelovi, ostaje za sada otvoreno.

LESZEK MOSZYŃSKI, Hymn Te Deum laudamus w psalterzowych kantykach staroczeskiej glagolskiej Biblii Wyszebrodzkiej wobec wcześniejszej wersji z Psalterza Wittenberskiego z jednej strony i psalterza chorwackich glagolaszy z drugiej, 329-342. Autorovu pažnju privlači najmlađi tzv. Ambrozijanski kantik *Te Deum laudamus* koji je u psaltire ušao razmjerno kasno, spadajući u tzv. zapadne ode koje se ne nalaze u *Sinajskome psaltiru* (novi dio), gdje je zastupljen najstariji staroslavenski prijevod biblijskih pjesama, a nisu poznate ni u crkvenoslavenskim psaltirima koji se nadovezuju na ovu staru tradiciju. Autor provodi filološku analizu ode *Te Deum laudamus* koju uspoređuje s tekstovima koji reprezentiraju tradiciju najstarijih slavenskih prijevoda ove ode. To su psaltir iz češkolagoljske *Višebrodske biblije* iz 1416. g. i staročeški *Wittenberški psaltir* iz 1350.-60. g. Hrvatska je tradicija stara, autor spominje njezinu zastupljenost već u dijelu brevijara HAZU iz 1384(?) g., te u *Pašmanskome brevijaru*, međutim, ovom se prilikom služi psaltinom, dostupnim u izdanju *Drugoga Novljanskog brevijara* iz 1495. g. Na temelju poredbene analize leksičkih razlika i podudarnosti dolazi do sljedećih zaključaka: u analiziranim verzijama nema tragova ćirilometodijevske tradicije; u objema češkim verzijama ne očituje se utjecaj starohrvatskoga prijevoda,

premda se u češkome tekstu pojavljuje nekoliko crkvenoslavenizama. Tri razmotrene verzije sadrže uzajamno nezavisne prijevode s latinskoga. U aneksu objavljuje sve tri verzije uz latinski tekst.

VÁCLAV ČERMÁK, Emauzský hlaholský nápis – příspěvek k hlaholské epigrafice, 343-358. U Emauskom samostanu u Pragu nalazi se glagoljski staročeški natpis koji je proučio i izdao F. V. Mareš u studiji *Emauzský hlaholský nápis – staročešký Dekalog (Desatero)*, *Slavia* 31, 1962, 2-7. Prilikom restauratorskih radova u Emauskom samostanu, restauratorica P. Eisnerova inicirala je potrebu ponovnog navraćanja na ovaj vrlo oštećeni natpis od kojega se danas golim okom čitaju samo tri slova, drugi se dijelovi mogu pročitati samo osvijetljeni UV zrakama. Pokušaj novog čitanja uz pomoć UV snimaka i njegova usporedba sa starijim čitanjem F. V. Mareša predmet je autorova priloga. Rezultati detaljne analize omogućuju sljedeće zaključke: identifikacija teksta kao staročeškog *Dekaloga* nedvojbeno je točna. Marešovo čitanje uglavnom je pravilno, potvrđuje se i pravilnost nekih njegovih rekonstrukcija: u nekoliko slučajeva, naimе, bilo je moguće pročitati slova, Marešu nevidljiva. Ipak, nove spoznaje otkrivaju i razlike. Mjestimično je problematična raščlamba teksta u redove (autor navodi novu interpretaciju), ali najznatnije razlike donosi novo čitanje redaka 13.-16. koje se ne slaže s Marešovim. Prije svega, natpis nije točno datiran g.

1412., kao što je mislio Mareš na temelju čitanja slova u 15. retku, gdje se danas nalaze samo ostaci grafema koji svojim oblicima ne odgovaraju onima koje je pročitao Mareš. Osim toga, vrlo je vjerojatno da je *Emauzski natpis* bio dulji i da je osim *Dekaloga* uključivao i druge tekstove. Na to bi upućivao neidentificirani dio teksta u 1. retku, te novo čitanje krajnjih redova koje se ne slaže s pretpostavljenim tekstom staročeškoga *Dekaloga*. Studija je popraćena UV snimkom natpisa, te njegovim tekstom u glagoljici i latiničkoj transliteraciji, pri čemu se paralelno donosi starije Marešovo i novije autorovo čitanje.

VESNA BADURINA-STIPČEVIĆ, Passio s. Machabaeorum u hrvatskoglagoljskim brevijarima, 359-366. Osim *Prve* i *Druge Knjige o Makabejcima*, hrvatskoglagoljska književnost sadrži i pasiju sv. Makabejaca. Hrvatska pasija vrlo se dobro podudara s latinskom *Passio s. Machabaeorum* u *Drugoj Makabejskoj knjizi* (7. glava). Ovaj je kratak tekst sačuvan u 18 brevijara i obasiže samo prvih 6 redaka od ukupno 42 latinskoga teksta. Iz usporedbe proizlazi da se svi brevijarski tekstovi podudaraju i vjerojatno su potekli iz iste matice. U prijevodu su evidentirani neki rijetki i zanimljivi leksemi koji nisu potvrđeni u drugim hrvatskoglagoljskim tekstovima, ekscerpiranim za *Rječnik crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije*. Takve su riječi *svinina* (= svinjčina) i *prsur*, *psura*, *prosura* (= tava), te zanimljivi prijevodi nekih

rijetkih latinskih riječi, kao npr. *tučъnъ* za lat. *taurea* (bič od bikove kože) ili *vzvêčenie* za lat. *protestatio* (izjava, uvjerenje) i dr. U prilogu objavljen je u latiničkoj transkripciji tekst *Passio s. Machabaeorum* iz IV. Vrbničkog brevijara iz treće četvrtine 14. st. koji pripada starijim hrvatskoglagoljskim kodeksima. U kritičkom aparatu donose se varijante iz svih ostalih brevijara.

ТОМИСЛАВ ЈОВАНОВИЋ,
Краћа верзија апокрифа о Адаму и Еви у српском препису XVI века, 367-377. Apokrif o Adamu i Evi u srpskim je izvorima poznat u dvjema verzijama: duljoj (6 prijepisa) i kraćoj koja se nalazi samo u rukopisu Narodne biblioteke Srbije br. 53 iz treće četvrtine 16. stoljeća. O ovome prijepisu autor potanje govori. Kraća je verzija apokrifa poznata još u bugarskim, ruskim i ukrajinskim prijepisima, a djelomice i rumunjskim. Srpski tekst ima neke zasebne varijante u pojedinim epizodama, a u jeziku vidljiv je utjecaj narodnoga jezika. Cijeli zbornik u kojemu se apokrif nalazi sadrži jezične osobine s bosanskoga ikavskoga područja, a uz to su vidljivi i tragovi ranijih slojeva obilježenih

makedonizmima. Autorova analiza otkriva jezičnu i ortografsku slojevitost prijepisa i uporabu srpskoslavenskoga jezika s priličnim odstupanjima od norme. U prilogu objavljuje se integralni tekst apokrifa po spomenutu zborniku.

KORNELIJA KUVAC-LEVAČIĆ, **Binarizam glasovnih struktura drugog brižinskog spomenika (*Adhortatio ad poenitentiam*) s obzirom na pojam *prenje* (*pro*), 379-392.** Autorica provodi fonostilističku analizu drugoga brižinskoga spomenika, otkrivajući elemente koji različitim fonološkim obrascima izgrađuju zvučne slike suprotstavljenih duhovnih stvarnosti. To dolazi do izražaja u dosljednijoj uporabi zatamnjenih vokala u prikazima zle sile, dok svijetli vokali najznačajniju ulogu imaju u prikazu pozitivnoga božanstva. Analiza vodi autoricu do zaključka da tvorci obrasca brižinske propovijedi, *Adhortatio ad poenitentiam*, kompozicijskim i stilističkim postupcima slijede ideju o prenji između Dobra i Zla na posljednjem sudu.

ZDENKA RIBAROVA